

Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Okuma: Alman Bild Gazetesi Örneği¹

Critical Discourse Analysis and Critical Reading: A Case Study of the German Newspaper Bild

Ferdiye ÇOBANOĞULLARI*, Muhammet KOÇAK**

Öz

Bu çalışmada özellikle yabancı dil ve dil öğretimi alanında öğrencilerin sahip olması gereken eleştirel okuma becerisi için alternatif bir yöntem olarak kullanılabilmesi düşünülen sosyodilbilim alanına ait eleştirel söylem çözümlemesi hakkında bilgiler verilmiştir. Eleştirel okuma her ne kadar her öğrencinin sahip olması gereken önemli üst bilişsel bir beceri olarak nitelendirilse de bu becerinin tam olarak nasıl kazandırılması gerektiği yönünde tam bir görüş birliği mevcut değildir ve ayrıca bu becerinin geliştirilmesine yönelik kesin bir yöntem de bulunmamaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi ise dilbilim alanına ve sosyal bilimlere ait bir disiplin olsa da amaç ve özellik bakımından eleştirel okuma ile birçok açıdan benzerlik göstermektedir. Bu yüzden çalışmada, eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel okuma becerisinin öğrencilere kazandırılmasında etkili bir yöntem olup olmayacağını tespit etmek amacıyla, eleştirel söylem çözümlemesi alanında en sistematik yaklaşıma sahip olan Teun van Dijk'in söylem çözümlemesi modeline bağlı kalınarak Alman Bild gazetesinin 24 Haziran 2018 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimini konu edinen bir haberi üzerinde analiz gerçekleştirilmiştir. Eleştirel söylem çözümlemesi genelde medyatik, ideolojik ve politik temelli bir inceleme alanı olmasından dolayı bahsi geçen konunun incelenmesi uygun görülmüştür. Gazete haberinin analizi sonucunda eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında Bild gazetesi yazarının öznel bir şekilde haber yaptığı ve kendi ideolojik düşüncelerinin etkisinde kalarak bunu haberine yansıttığı görülmüştür. Eleştirel okuma bağlamında ise yapılan analiz, eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel okumanın gerektirdiği gibi yorumlama, değerlendirme, yargılama, karşılaştırma ve sorgulama gibi süreçlere sahip olduğunu göstermiştir. Buradan hareketle eleştirel söylem çözümlemesinin, eleştirel okuma için uygun bir yöntem olarak kullanılabilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yapılan analiz, yabancı dildeki bir gazetede gerçekleştirilen analizin öğrencilerin kelime haznelerinin ve dilbilgisi becerilerinin geliştirilmesi için de faydalı olabileceğini göstermiştir.

Anahtar sözcükler: Alman gazetesi, eleştirel söylem, eleştirel okuma, Teun A. van Dijk, haber, eleştirel düşünme.

¹ Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

* Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Almanca Bölümü. e-posta:ferdiyec@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4025-7855

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Bölümü. e-posta:muhammetkocak@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6387-0765

Abstract

In this study, information was given about critical reading skills that students should have, especially in the field of foreign language and language teaching and critical discourse analysis in the field of sociolinguistics, which is thought to be used as an alternative method for critical reading. Although critical reading is described as an important metacognitive skill that every student should have, there is no consensus on exactly how this skill should be gained, and there is no definitive method to develop this skill. Though critical discourse analysis is a discipline belonging to the field of linguistics and social sciences, it is similar to critical reading in terms of purpose and characteristics. Therefore, in order to determine whether critical discourse analysis can be an effective method in gaining students critical reading skills, adhering to the discourse analysis model of Teun van Dijk who has the most systematic approach in the field of critical discourse analysis, analysis was held on a news of the German newspaper Bild that deals with the Presidential Election in Turkey in the year June 24, 2018. Since critical discourse analysis is generally a mediatic, ideological and political-based field of study, it was deemed appropriate to examine the mentioned subject. As a result of the analysis of the newspaper report, it was seen that the Bild newspaper writer subjectively reported in the context of critical discourse analysis and reflected this on his/her news by being influenced by his/her own ideological thoughts. In the context of critical reading, the analysis has shown that critical discourse analysis has processes such as interpretation, evaluation, judgment, comparison and questioning as required by critical reading. Based on this, it has been concluded that critical discourse analysis can be used as a suitable method for critical reading. In addition, the analysis showed that the analysis carried out in a foreign language newspaper could also be useful for improving students' vocabulary and grammar skill.

Keywords: German newspaper, critical discourse, critical reading, Teun A. van Dijk, news, critical thinking.

Giriş

Günümüzde küreselleşmenin etkisi ile dünya hızla değişmekte ve bu değişim hızına ayak uydurabilmek önem arz etmektedir. Eğitimciler de bu doğrultuda dünyadaki değişikliklere ayak uydurabilecek ve toplumsal yaşamın kalitesini artıracak özerk öğrenen öğrenciler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Özerk öğrenmenin temelinde ise eleştirel düşünme yatmaktadır. Eleştirel düşünmenin özünde sorgulama, yorumlama, çözümleme ve değerlendirme yapma gibi süreçler yer almaktadır. Öğrencilerin eleştirel düşüncelerini geliştirecek en önemli etkinlikler arasında ise derslerde yapılan okuma etkinlikleri büyük önem taşımaktadır. Bu becerinin geliştirilmesi için sıradan okuma etkinliklerinden çok, temelinde sorgulama yatan ve her düşüncüyü kapsamlı olarak ele alan eleştirel okuma etkinliklerine ihtiyaç duyulmaktadır (Kasırğa, 2017). Bazı eğitimcilere göre eleştirel okuma becerisi her öğrencinin sahip olması gereken üst düzey bir beceri olarak tanımlansa da alan yazın incelemeleri eleştirel okuma becerilerinin etkili bir şekilde kazandırılmadığını göstermekle birlikte, bu becerinin nasıl geliştirileceği üzerine bir görüş birliği bulunmamakta ve eleştirel okumanın tam olarak nasıl yapılacağı da bilinmemektedir (Ateş, 2013; Özüdoğru, 2016, s. 109).

Söylem çözümlemesinin alt dallarından biri sayılan, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren dilbilimsel çalışmaların ötesine geçerek, birçok disipline uygulanabilen disiplinlerarası ve sistematik bir çalışma alanı olan eleştirel söylem çözümlemesi de eleştirel okumaya benzer şekilde saklı anlamları ortaya çıkarmaya çalışan, bünyesinde yorumlama, çözümleme ve değerlendirme gibi süreçleri barındıran bir çalışma alanıdır. Eleştirel söylem çözümlemesi her alanda uygulanabilse de esas olarak medyatik bir çalışma alanıdır. Sosyokültürel bağlam, siyaset, toplum ve ideoloji gibi kavramlar eleştirel söylem çözümlemesinin özellikle ilgilendiği alanlardır (Doyuran, 2018). Eleştirel söylem çözümlemesi ve eleştirel okumanın birçok ortak özelliği paylaşmasından ötürü, eleştirel söylem çözümlemesi kesin bir yöntemi bulunmayan eleştirel okuma becerilerinin geliştirilmesinde alternatif bir yöntem olarak kullanılabilir. Eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel okumanın geliştirilmesinde etkili bir yöntem olarak kullanılıp kullanılmayacağını tespit etmek amacıyla Almanya'nın ve Avrupa'nın en çok satan gazetesi Bild'in "Türkiye 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimini" konu edinen bir haberi üzerinde eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi uygulanıp, elde edilen sonuçlar eleştirel okuma açısından değerlendirilecektir. Gazete haberlerinin çözümlenmesinde eleştirel söylem çözümlemesinin en önde gelen isimlerinden biri olan van Dijk'in eleştirel söylem çözümleme modeli kullanılacaktır. Türkiye'de 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen

Cumhurbaşkanlığı seçimi, Türkiye’de bir dönüm noktası sayılan önemli bir olay olması ve yabancı basında oldukça fazla yer alması sebebiyle medya, gazete haberlerinin ve ideolojinin ön plana çıktığı eleştirel söylem çözümlemesi için uygun bir inceleme konusu olarak düşünülmüştür.

Eleştirel Söylem Çözümlemesine Genel Bir Bakış

Eleştirel söylem çözümlemesi, söylem çözümlemesinin farklı bir biçimi olarak tanımlanabilir. Eleştirel söylem çözümlemesi retorik kökenlere sahip olmak ile birlikte, dil felsefesi ve hermeneutik ile de güçlü bağları bulunan, genel olarak sosyo-dilbilim alanına ait bir çözümleme biçimidir. Bu çözümleme çeşidi ayrı bir akademik disiplin olarak düşünülmemelidir. Bu çözümleme daha çok her biri farklı epistemolojik varsayımlara dayanan, farklı teorik modeller, araştırma yöntemleri ve çeşitli yaklaşımları ele alan problemlere yönelik disiplinler arası bir araştırma programı olarak kabul edilebilir. Özüdoğru’ya göre (2016, s. 40) eleştirel söylem çözümlemesi günlük dile çeşitli yöntemlerle gizlenen toplumsal sorunları ortaya koymaya çalışan bir yöntem veya siyasi bir çabadır. Eleştirel söylem çözümlemesinin en önemli isimlerinde biri olan van Dijk’a göre (2015, s. 466) ise bu çözümleme türü en başta toplumsal ve politik bağlamda sosyal güç istismarlarını, eşitsizlikleri ve bunların meşrulaştırılma şeklini inceleyen analitik bir çalışmadır. Çoğunlukla muhalif bir analiz türü olarak nitelendirilen eleştirel söylem çözümlemesi için toplumsal eşitsizlikleri anlamak, ortaya çıkarmak ve onlara meydan okumak onun başlıca görevlerindedir. Bazı kimseler için bu çözümleme, politik olarak işlenmiş söylem analistlerinin toplumsal bir hareketidir. Eleştirel söylem çözümlenmeleri ve diğer söylem çözümlenmeleri arasında birtakım farklılıklar bulunsa da tüm söylem çözümlenmelerinin ortak yönleri bulunmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi de dahil tüm söylem çözümlenmelerine göre “dil” sosyal yaşamın oluşturulmasında önemli ve kurucu bir role sahiptir. Söylem çözümlenmelerine göre bilgi objektif değildir. Bilginin gerçekliği bireylerin dünyayı yorumlama şekilleri ile bağlantılıdır. Söylem çözümleme türlerine göre bilginin temelinde tarihsel ve kültürel bağlam yatmaktadır. Söylem çözümlenmelerinin ortak yönlerinden bir diğeri de sosyal etkileşim süreçlerinin dünyayı anlayış biçimimizi etkilediği düşüncesine sahip olmalarıdır. Bu yüzden sosyal gruplar içerisinde kesin bir doğru ve yanlış bulunmamaktadır. Doğru ve yanlışlar zaman içerisinde farklılık gösterebilmektedir. Söylem çalışmalarına göre sosyal anlayışlar dünyanın farklı yorumlanmasına ve böylece farklı gerçeklik ve eylemlere dayalı olarak farklı sosyal yapılandırmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Sözen, 2017, s. 99; Wodak, 2013, s. xix; Yetim & Erdağ, 2018).

Eleştirel söylem çözümlemesini diğer söylem çalışmalarından farklı kılan yönü, felsefi temellerinin eleştirel olmasıdır. Eleştirel çözümleme sosyal bilimin bir biçimidir. Bu çözümlemenin en temel farkı, küresel düzeni söylemsel pratiklerle dönüştürmeyi önermesidir. Daha radikal bir yapıya sahip olan eleştirel söylem çözümlemesi, küresel düzen çağrısı yapmaktadır. Eleştirel söylem çalışmalarında sosyal ilişkiler post-yapısalcı söylem çalışmalarında olduğu gibi sadece yapı-sökümüne uğratılmaz, ayrıca söylemlere eylemsel ve eleştirel yaklaşılarak onlara revizyonist bir boyut eklenir. Klasik söylem çalışmalarında, araştırmacılar çalışmalarını kendi yorumlarına dayandırırken, eleştirel söylem çözümlemesinde kendi kişisel yorumlarından çok söylemlerin kitleler üzerinde ne gibi etkileri olabileceğine odaklanılır. Eleştirel söylem çözümlenmelerinin klasik söylem çözümlenmelerinden ayrıldığı en önemli noktalardan bir diğeri de sorun odaklı disiplinlerarası bir yaklaşıma sahip olmasıdır. Bu yüzden eleştirel söylem çözümlemesi için dil birimlerini araştırmak ön planda değildir. Sosyal çalışmalar daha ön plandadır. Böylece dil birimlerinin yanında sosyal çalışmalara da ihtiyaç duyan eleştirel söylem çözümlemesi karmaşık, çok disiplinli bir yapıya, birçok yöneme, yaklaşıma ve fenomenlere sahiptir (Erbaş, t.y.; Hof, 2019; Wodak & Meyer, 2009; Yetim & Erdağ, 2018).

Teun van Dijk ve Söylem Çözümleme Modeli

Eleştirel söylem çözümlemesinin kurucularından olan van Dijk, bu alanda en sistematik yaklaşıma sahip analizcidir. Van Dijk’ın eleştirel yaklaşımı yazılı metinlere odaklanmaktadır. Van Dijk’ın söylem anlayışı sosyobilşsel yaklaşıma dayanmakta olup, dilbilimi yapısal-işlevsel anlamda anlamaktadır. Van Dijk için söylemlerin bağlamları oldukça önemlidir ve ona göre söylem çalışmaları toplum, biliş-söylem ve

dil arasında bir üçgen oluşturmaktadır. Van Dijk'ın söylem analizi bütünleştiricidir ve içerik analizine bir alternatif veya eklenti olarak düşünülebilir. Bunun dışında van Dijk yazılı metinleri önermeler açısından ele alır. Bu sebeple onun çözümlemesi önermelere dayalı söylem çözümlemesi olarak da kabul edilebilir. Van Dijk söylemleri incelerken onları ideolojik açıdan inceler ve sosyal kognisyonlar üzerinde durur. Sosyal kognisyonların makro ve mikro yapılar arasında ilişki kurmak gibi bir işlevi bulunmaktadır. Sosyal kognisyon ise bilinç, anlam üretimi ve sezgi gibi terimlere denk gelmektedir. Van Dijk'ın eleştirel metin çözümlemeleri toplumdaki baskın güçlerin kullandığı söylemleri, bu söylemlerin kullanılma stratejilerini ve bunların ideolojik boyutlarını ortaya koymaya çalışır. Her ne kadar ideoloji ve güç ilişkilerinin araştırılması ön planda olsa da van Dijk eleştirel söylem çözümlemesinin sadece ırkçılık, güç istismarı ve sosyal ilişkileri araştıran bir alan olarak sınırlandırılmaması gerektiğini de vurgulamaktadır. Van Dijk hukuk ve tarihsel kaynakları da söylem çözümlemesinin bir çalışma alanı olarak görür. Bunun dışında semiyotik çalışma gerektiren fotoğraflar ve filmleri de birer söylem olarak kabul eder. Ancak van Dijk esas olarak haber metni incelemeleri ile öne çıkmaktadır. Van Dijk'a göre bilişsel ve sosyokültürel bağlamlar yardımıyla medyanın vermek istediği mesajlar ortaya koyulabilir. Ona göre haber metninde yer alan ifadelerin anlamlarının ve ideolojinin tespiti iktidarın özelliklerini ve çıkarlarını ortaya koymaya yardımcı olur. Van Dijk söylemleri sosyobilişsel bir yaklaşım çerçevesinde incelemektedir. Söylemlerin sosyobilişsel açıdan incelendiği bu söylem çözümleme yaklaşımı, onu diğer tüm söylem çözümlemelerinden ayıran en önemli özelliğidir (Amoussaou & Allagbe, 2018; Sözen, 2017, s. 87, 118-120, 128; van Dijk, 1993, s. 108; Wodak & Meyer, 2009).

Van Dijk'ın söylem analizi sadece metin analizi ile sınırlandırılmamalıdır. Metin ve diyaloglar arasındaki ilişkilerin açıklanmasının yanı sıra, van Dijk söylem çözümleme modeline göre metindeki bu konuşma ve diyalogların bilişsel, kültürel ve toplumsal bağlamları da ortaya koyulmaya çalışılır. Böylece biliş, söylem ve toplum arasında ilişki kurulur. Toplumsal yapının bireyler üzerinde nasıl egemenlik kurduğu ve güç topluluklarının oluşumlarına yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında gazetecinin kendi bilişsel yapısının metinler üzerindeki etkileri de araştırılan başka bir boyuttur. Özetlemek gerekirse van Dijk'ın söylem çözümleme modeli üç boyuta ayrılmaktadır. Bu üç boyut metin analizi, sosyobilişsel analiz ve sosyal yapı/bağlam analizi şeklinde tanımlanabilir (Nurfadilah, 2017 s. 14-15; Yardım & Doğruel, 2019; van Dijk, 1993).

Metin Analizi

Metin analizi üç temel yapının incelenmesinden meydana gelmektedir. Bu yapılardan birincisi makro-yapı (tematik yapı) olarak adlandırılabilir. Bu yapı kısaca özetlenirse, metnin konusuna bakılarak elde edilen metnin genel anlamını içermektedir. Metnin ikinci yapısı ise üst/süper yapı (şematik yapı) olarak adlandırılabilir. Bu yapı metnin metinsel çerçevesini, metnin parçalarının nasıl haber haline getirildiği ile söylem yapısını ortaya koymaktadır. Üçüncü yapı ise mikro-yapıdır. Bu yapı metinde kullanılan cümle, kelime ve açıklamaların küçük bir bölümünden gözlemlenebilen söylemin anlamını ifade etmektedir. Mikro yapı genellikle kelime ve cümle seçimleri ile onların kullanım şekillerini içermektedir (Syukri, Nur & Karunia, 2020).

Makro Yapı

Makro yapılar, söylem etkileşiminin üst düzey anlamsal veya kavramsal yapılarıdır. Makro yapılar söylemin ayrıntıları ile ilgilenmez, çünkü makro yapılar söylemi bir bütün olarak görerek, onun daha büyük parçalarını karakterize ederler. Makro yapıların inceleme alanları genel olarak metnin konusu, özeti ve sonucu gibi metnin genel anlamını içeren unsurlardır. Konu, özet ve sonuç yanında metinde yer alan tematik söz ve cümleler, manşetler, kısa açıklamalar, metnin ilk cümlesi, küçük sonuçlar, başlıklar, alt başlıklar ve anahtar kelimeler de makro yapılar kapsamında değerlendirilir. Özellikle başlıklar metnin en önemli konusu hakkında bilgi verir. Haber söylemlerinde okuyucunun metinden bir konu türetmesi için makro stratejiler ve metinsel araçlar kullanılır. Bu araçlar sayesinde okuyucu metnin en önemli bilgileri hakkında tahminlerde bulunabilir ve metnin tamamını okumadan, mümkün olan en kısa süre içerisinde ve sınırlı bilgi

ile metin bağlamı ve türü hakkında sahip olduğu bilgiler ile metnin konusunu çıkarmaya çalışır. Makro yapılar, anlamsal bilgi ve bilgi işlemenin daha yüksek ve daha soyut düzeyini temsil eder. Bu yapıların en önemli işlevi karmaşık bilgileri düzenlemektir. Makro yapılar olmadan uygun anlam ve işleve sahip büyük parçalar oluşturulamaz. Söylemler, konuşmalar ve eylem dizileri makro yapılar sayesinde tutarlı bütünler olarak planlanır ve anlaşılır. Makro yapıların en önemli ikinci işlevi ise karmaşık bilgilerin azaltılmasıdır. Organize edilmiş bilgileri etkili bir şekilde ele alabilmek için, karmaşık bilgilerin azaltılması gereklidir. Makro yapılar azaltılmış veya başka bir deyişle özetlenmiş bilginin temsilleridir. Makro yapıların önemli bir işlevi olan özetlemenin silme, genelleme ve (yeniden) oluşturma gibi yöntemleri bulunmaktadır. Bu üç özetleme yöntemi makro kurallar olarak adlandırılıp, metnin karmaşık ve ayrıntılı anlam yapısını daha basite, genele ve soyuta indirgemeye yardımcı olurlar. Anlamsal bilgiyi düzenleyen ve azaltan makro yapılar bağlantı kurma, temalandırma, yorumlama, üretim, tutarlılık, kontrol ve karmaşık görevlerin yürütülmesinde önemli rol oynarlar (van Dijk, 1980, s. v, 8, 10; van Dijk, 1985, s. 69-70, 76-77).

Süper Yapı

Süper yapı diğer adıyla şematik yapı söylemin genel biçimini ifade etmektedir. Haber öğeleri geleneksel bir biçime, genel içeriği düzenleyen bir şemaya sahiptir. Makro yapılar ile süper yapılar birbiri ile yakından ilişkilidir. Şematik süper yapılar, bir cümlenin sözdiziminin cümlenin anlamını düzenlediği gibi tematik makro yapıları düzenler. Haber konuları, metnin konularının genel işlevinin ne olduğunu belirleyen ve geleneksel kategorilerden oluşan soyut bir şema ile düzenlenir. Haber söyleminin tipik olan sabit geleneksel bir şeması olduğu varsayılmaktadır. Haberin şematik yapısı haber üretimini kolaylaştırır ve içeriğine bir düzen verir. Haber metinleri başlık, haber girişi, ana olaylar, bağlam, arka plan bilgileri, sözel tepkiler ve yorumlar gibi geleneksel kategorilerden oluşur. Şemalar metnin türü için sabit, ancak kültürel olarak değişken bir yapıya sahip olabilir. Örneğin bir haber söyleminde atılan manşetlerin formu ve konumu sabittir. Şematik yapılar söz konusu olduğunda sırasıyla cümle ve metinsel birimlerin olası sıralamaları ve hiyerarşik organizasyonları gibi bir dizi biçimsel kategori ele alınır. Başlıklar ve haber girişleri haber şemasının önemli bölümleridir. Şemanın ilk kategorisi başlıklardan oluşmaktadır. Şematik kategorilerin sıralaması metindeki bilgilerin sırasını belirlemektedir. Özetler ve ana başlıklar ilk önce, varsa yorum kısımları da genelde haberin sonunda yer alır. Haber metinlerinin çoğu özet ile başlayıp ana olay/gelişme ile devam eder. Ana olayın arkasından geçmiş ve bağlam gibi arka plan bilgileri kategorisine rastlanabilir. Arka plan bilgileri ana olayla bağlantılı bilgiler olduklarından ötürü, ana olayı takiben gelmeleri gerektiği varsayılmaktadır. Ancak arka plan gibi bilgilerin sıralaması hakkında katı bir kural yoktur. Bazı kategoriler ile ilgili kurallar oldukça katı ve genel iken, bazı kurallar da kültürden kültüre ve gazeteden gazeteğe değişebilir. Genel olarak gazete haberlerinde hiyerarşik bir şema yer alır. Her kategoride yer alan en önemli bilgiler ilk sırada yazılır. Ancak şematik kuralların ve stratejilerin bilişsel bir doğası bulunmaktadır. Sözel tepki, yorum ve sonuç gibi genelde haberin sonunda yer alan şematik kategoriler önceden gelen kategorilerle yeterince alakalı olduğu takdirde haberin önceki konularına yerleştirilebilirler (van Dijk, 1980, s. v, 108-109; van Dijk 1985, s. 69, 84, 86-87, 91; van Dijk, 1993, s. 114-115).

Mikro Yapı

Mikro yapılar söylemin fiilen ve doğrudan ifade edilen yapılarıdır. Bilginin genel anlam dışındaki sözcüklerin anlamları, sözcük öbekleri, cümleler, cümleler arasındaki bağlantılar, basit eylemler gibi daha yerel ve basit düzeyde olan yapılar için van Dijk "mikro yapılar" terimini kullanmaktadır. Mikro yapılar, makro kuralların girdisini oluşturmaktadır. Mikro analiz söz konusu olduğunda arka plan, ayrıntılar, amaç/niyet, ön varsayımlar, isimleştirmeler, cümle şekilleri, tutarlılık, zamirler, sözcükler, grafikler, metaforlar, ifadeler, referanslar vb. incelenir. Mikro yapılar anlam bilimsel, söz dizimsel, biçem bilimsel ve retorik açısından incelenir (Numertayasa, 2017; van Dijk, 1980, s. 30; van Dijk, 1977, s. 4).

Mikro analizin amacı genel olarak hem üstü kapalı hem de açıkça ifade edilen mesajları ortaya koymaktır (Fridolini, 2015). Van Dijk'a göre dil kullanımı, söylem ve sözlü etkileşimler sosyal gücün mikro düzeyine aittir. Egemenlik, sosyal gruplar arasındaki gibi eşitsizlik makro düzeyde bir analize ait terimlerdir.

Makro düzey analizi sosyal konulara ve fenomenlere odaklanır. Mikro yapı analizi ise söylem tarafından sağlanan gücü, sözcükler önermeler, ifadeler ve cümle gibi metnin yerel/mikro unsurları aracılığı ile tespit etmenin etkili bir yoludur. Mikro unsurlar yazarlar tarafından okuyucuları yazdıklarına inandırmak için kasıtlı olarak kullanılırlar (Komaruddin, 2014, s. 14, 21).

Dilbilgisinde anlamlar, dilin her bir sözcüğü ve bazen tümcecikleri ile ilişkilendirilir. Anlamsal yorumlama, sözcük anlamlarına ve anlamsal yapılara bakılarak, tüm cümlenin anlamının iyi mi, yoksa cümlenin kendisinin mi anlamlı olduğunun tespit edilmesidir. Dilbilimde alışla gelmiş bu tür anlam yorumlamaları, belli bir niyeti olan yorumlamalar olarak adlandırılabilir. Çünkü ifadelere yorumlama sırasında belli niyetler atanır (van Dijk, 1980, s. 31).

Kişiler, eylemler ve olaylar özellikle seçilmiş bir takım sözdizimsel unsur ile farklı şekillerde temsil edilebilir. Gazeteciler haber metinlerini yazarken kendi ideolojileri, inançları ve düşünceleri doğrultusunda bazı sözdizimsel unsurları kasıtlı olarak seçer. Mikro yapısal bağlamda haber metni sözdizimsel olarak incelendiğinde, gazeteciler tarafından metinde kullanılan zamirler, cümle şekilleri, bağlaşıklık ve metin tutarlılığı incelenir. Bağlaşıklık dilbilgisel ve sözcüksel olarak ele alınmalıdır. Dilbilgisel bağdaşıklık zamir kullanımları, ikame ve bağlaç kullanımlarını içerirken, sözcüksel bağdaşıklık eş değerlik, sözcük tekrarları, zıtlık, es anlamlılık, hiponim ve eş dizimliği içerir. Söz dizimsel yapılar sözcükler, isimler ve cümleler gibi çeşitli söz dizimsel kategorilere göre analiz edilir. Gazetecilerin sözcük, zamir, tire ve haber cümlelerinde kullanılan cümle biçimlerini kendilerinin belirliyor olması, gazetecinin haber metnindeki gücünü göstermektedir. Gazeteciler haberlerde kullanılan sözcükler, zamirler ve cümle biçimleri üzerinde tam güce sahiptir. Zamir kullanımı, haber cümlesinin belirli çıkarımlar ve hedefler oluşturulabileceği bir manipülasyon biçimi olabilir. Biçimsel olarak incelemede gazetecinin gerçeklere atıfta bulunan çeşitli olası sözcükler arasında hangi sözcükleri seçtiği üzerinde durulur. Biçimsel olarak bir gazeteci, yazdığı haberlerde kendi ideolojisi doğrultusunda aynı anlama sahip birkaç eşdeğer sözcükten birini seçebilir. Gazeteci haber metnindeki olayları soruna bakış açısına göre farklı sözcüklerle anlatabilir. Gazetecinin seçtiği olumsuz kavramlar, okuyucunun olumsuz değerlendirmelerde bulunmasına neden olabilir. Retorik incelemede ise metindeki grafikler, resimler, metaforlar (biçimsel incelemeye de dahil edilebilir), abartılı ifadeler, sayı içeren unsurlar vb. incelenir. Rakamlar, mecazi kullanımlar veya abartılı söyleyişler okuyucu üzerinde daha fazla etki bırakır ve dikkat çeker. Grafikler veya resimler gazetecinin semiyotik yorumunu yansıtabilir. Fotoğraflar belirli bir anın içindeki durumun temsilleridir ve okuyuculara bazı olaylar ile ilgili gerçek bilgiler sağlayabilir. Metnin retorik boyutu metnin tüm yapısı üzerinde etkili olabilir. Çünkü retorik boyut metindeki en önemli unsurları ifade edebilmektedir (Nurfadilah, 2017, s. 25, 30, 31, 62; Rianto, Ermanto & Juita; Syukri, Nur & Karunia, 2020; van Dijk, 1980, s. 30).

Sosyo-bilişsel Çözümleme

Söylemler hem birer dil kullanım biçimi hem de sosyal bir etkileşim şeklidir. Bu yüzden cümlelerin dilbilgisel yapıları değil, cümle ötesi fenomenleri daha ön plandadır. Söylemin anlamı bilişsel bir yapıdır ve sosyo-bilişsel açıdan değerlendirilmelidir. Çünkü söylem doğrudan gözlemlenemez ve dil kullanıcılarının zihinleri tarafından yorumlanan anlam yapılarıdır. Düşünceler olmadan konuşma veya bir metin anlamsızdır. Bu sebeple söylem sadece sözlü veya sözlü olmayan dilsel özellikleri ve sosyal etkileşim eylemlerini değil, aynı zamanda anlatım sırasında yer alan bilişsel temsil ve stratejileri de içerir. Sosyal biliş, metnin üreticisi tarafından nasıl üretilebileceğini tartışır. Her metnin kendi yazarına göre bir anlamı mevcuttur. Sosyo-bilişsel bağlamda çözümleme yapıldığında metindeki okuyucuyu ikna etmeye çalışan mesajlar, belli bir izlenim oluşturma stratejileri, atıflar ile ilgili açıklayıcı ifadeler vb. incelenir. Grup ve toplulukların başkaları ile paylaştıkları inançları veya özel temsilleri, tavırları, değerler, normlar ve ideolojileri sosyal biliş çerçevesinde değerlendirilir (Nurfadilah, 2017, s. 32, 63-64; van Dijk, 1989, s. 178-179; van Dijk, 2009, s. viii). Özetle, gazete metinlerinin sosyo-bilişsel çözümlemesinin amacının özellikle gazetecinin niyetini, amacını ve ideolojisini ortaya çıkarmak olduğu söylenebilir.

Sosyal Bağlam Çözümlemesi

Van Dijk bağlamı iletişimsel olayların sözlü olmayan sosyal ve durumsal yönleri olarak tanımlamaktadır. Bağlamlar dil kullanımının ortamı olarak düşünülebilir. Bağlamlar, konuşanlar farkında olsun veya olmasın söylemin üretimini, yapısını ve anlaşılmasına etki edebilecek sosyal durumların birçok özelliğini içerebilir. İletişimsel durumların özelliklerini yorumlayan bağlam modelleri, dil kullanımının sosyal, kişisel ve durumsal olarak nasıl ve neden değişken olduğunu açıklar. Van Dijk bağlamın dil kullanımını nasıl etkilediğine büyük önem vermektedir. Ona göre toplum ve söylem arasında dolaylı bir ilişki mevcuttur. İletişime katılanlar tarafından toplum ve söylem arasındaki ilişki yapılandırılmakta ve güncellenmektedir. Toplum ve söylem arasındaki bu ilişki sosyal temelli olsa da öznel bir yapıya sahiptir. Sosyal durumlar ve söylem arasında doğrudan bir ilişki olsaydı, muhtemelen aynı sosyal durum içerisindeki tüm insanlar aynı şekilde konuşurdu. Bağlamın sosyal etkisi ne olursa olsun, öznedir. Başka bir deyişle, her söylem benzersizdir. Bağlam çözümlemesi yapılırken kültürel farklılıklar da hesaba katılmalıdır. Çünkü bir topluma veya kültüre ait bir durum başka bir toplumda daha farklı şekilde olabilir. Sosyal bağlam/yapı analizinde temel olarak, metnin okuyucular veya katılımcılar tarafından nasıl anlamlandırılacağı incelenir. Bunun yanında sosyal yapı/bağlam analizi güç, erişim, sosyal durum ve arka plan bilgileri gibi unsurların incelenmesi de kapsar. Ancak van Dijk'a göre, sosyal bağlam analizinin iki temel noktası "güç" ve "erişim" dir. Dil sosyal hiyerarşik yapı içindeki güç farklılıkları için bir araçtır. Van Dijk söylem analizi her zaman güç ve erişim arasındaki ilişkiyi tartışır. Güç, toplumdaki bireylere istediklerine erişim imkânı sağlar. Söylem toplumun bir parçasıdır. Bu yüzden metin incelemesi yapılırken söylemin toplum ve toplumsal olaylar tarafından nasıl üretildiği ve inşa edildiği incelenerek metinler arası analiz yapmak gereklidir (Nurfadilah, 2017, s. 34, 36, 68; van Dijk, 2009, s. vii-viii, x, 4-5).

Van Dijk'ın eleştirel metin çözümlemesi bağlamında üzerinde durduğu bu karmaşık yapılar, daha kolay anlaşılabilmesi için aşağıdaki tablodaki özetlenebilir:

Tablo 1. Van Dijk'ın Metin Çözümleme Modeli

Metinde İncelenen Yapı	İncelenen Genel Yönler	İncelenmesi Gereken Birimler
Makro Yapı (Metnin genel konusunu ifade eder. Metin daha geniş ve soyut bakış açısıyla değerlendirilir.)	Tematik	Başlıklar Manşetler Giriş cümlesi/paragrafi Anahtar sözcükler (mevcut ise) Özet (mevcut ise) Tematik sözcük ve cümleler (mevcut ise)
Süper Yapı (Haber öğelerinin sırasıyla nasıl düzenlendiğini ifade eder. Metnin parçalarının nasıl haber haline getirildiğini ortaya koyar.)	Şema	Giriş (Başlık, Özet, Giriş Paragrafi) İçerik/Gelişme Kapanış/Sonuç
Mikro Yapı Söylemin fiilen ve doğrudan ifade edilen yapılarını temsil eder. Yerel ve basit düzeydeki unsurları (sözcük, cümle, zamir, isim vb.) kapsar.	Anlam (Metinde anlatılanlar ne anlama geliyor?) Sözdizimi (Metindeki öğeler nasıl bir araya geldi? Anlatılmak istenenler nasıl meydana getirildi?) Biçem (Metindeki sözcük seçimi nasıldır?) Retorik (Anlatılanlar hangi yol ve tekniklerle aktarıldı?)	Arka Plan- Ayrıntılar- Ön varsayımlar- Niyet- Amaç Cümle şekli- Bağdaşıklık- Bağlaşıklık (Dilbilgisel+Sözcüksel)- Referanslar- Tutarlılık- İsimleştirmeler- Cümleler- Sözcükler- Önergeler- Zamirler Sözcük Seçimleri Görsel Unsurlar- Metaforlar- İfadeler- Dil stili (ör. abartmalar), Etkilemeler- Deyişler-Sayılar

Eleştirel Okuma ve Önemi

Eğitimin her aşamasında öğrencilere eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması sıklıkla vurgulanmaktadır. Eleştirel düşünmenin yabancı dil ve dil öğretimindeki yansımalarının da eleştirel okuma olduğu söylenebilir (Özüdoğru, 2016, s. 109). Değişen dünyaya ayak uydurabilmek için bilginin doğru bir şekilde kavranması, kullanılması ve bilginin geçmiş deneyimlerden de yararlanarak yeni durumlarda kullanılması önemlidir. Temel okuma düzeyinde kalmış bireyler bilişsel alanın alt düzey bilgileriyle sınırlı kalmaktadır. Türkiye'deki eğitim sisteminin de en büyük sorunlarından birisi, öğrencilere alt bilişsel çerçevede gündelik hayatta kullanışsız ve olgusal bilgilerin öğretilmesidir. Olgusal bilgiler yerine öğrencilere üst bilişsel alana ait davranışlar kazandırılmalıdır. Üst bilişsel davranışların en önemlilerinden birisi de eleştirel okumadır. Eleştirel okuma söz konusu olduğunda geçmişte edinilen bilgiler okuma süreci ile bütünleştirilir. Okuyucu yüzeysel değil, derinlemesine ve anlatılanlara yeni anlamlar katarak öğrenebilmektedir (Aşlıoğlu, 2008). Temelinde sorgulama olduğu için, eleştirel okuma bireyin kişisel gelişimine katkı sağlar ve birey, eleştirel okuma vasıtasıyla çevresiyle daha etkin şekilde iletişim kurabilir. Bunun dışında bireyler çevrelerinden elde ettikleri bilginin doğruluğunu sorgulamalıdır ve bilgiyi kendi eleştirel bakış açılarına göre değerlendirmelidirler. Bu bağlamda eleştirel okuma, bireyin her duyduğu ve gördüğü bilgiyi sorgusuz sualsiz doğru olarak kabul etmemesini sağlamaktadır (Özensoy, 2011). Son olarak

eleştirel okuma sürecinin bireyin kendi özgür bilincini ve zihnini kullanmasına fırsat verdiği ve böylece okuyucunu yazarın düşünceleriyle değil, kendi düşünceleriyle metni anlamlandırmasına ve özgün düşüncelere sahip olmasına katkı sağladığı söylenebilir (Gündüz, 2015). Eleştirel okumayı, sıradan bir okumadan ayıran özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ateş, 2013; Karadüz, 2010):

- Yüzeysel okumanın aksine, birey eleştirel okumada okuduğu metinle derinlemesine ve daha karmaşık şekilde uğraşır.
- Yüzeysel okumada amaç metnin temel anlamına ulaşmakken, eleştirel okumada amaç bir yargıda bulunmaktır.
- Yüzeysel okumada metinden bir anlam çıkarma ön plandayken, eleştirel okumada analiz, yorumlama, değerlendirme, sebep-sonuç ilişkisi bulma, çeşitli ölçütleri kullanarak sıralama yapabilme, ayrıntılardaki benzerlik ve farklılıkları yakalama söz konusudur.
- Okumada metin ile birlikte hareket edilir. Eleştirel okumada metne karşı sorgulayıcı bir tavır söz konusudur.
- Normal bir okumada “Metin ve yazar ne anlatıyor?”, “Bu metin ne öğretiyor?” soruları ön plana çıkarken, eleştirel okumada “Bu metin ne iddia etmektedir ve sonuç nedir?”, “Ne tür bir akıl yürütme ile metin oluşturulmuştur?”, “Fikirlerin destekleniş biçimi nasıldır?”, “Metindeki fikirleri destekleyici ne tür kanıtlar mevcuttur?”, “Metindeki varsayımların ve bakış açılarının altında ne yatmaktadır?”, “Bu metin esasen ne anlatıyor?”, “Metin okuyanı ikna edici ve etkileyici nitelikte midir?”, “Kendi tezimi geliştirmek için metinden nasıl faydalanabilirim?” gibi sorular ön plandadır.

Eleştirel Okumanın Öğretim Süreci

Eleştirel okuma, normal okumadan daha karmaşık ve yoğun bir okuma sürecidir. Eleştirel okumanın öğretilmesinde eğitimciler önemli bir rol oynamaktadır. Öğrencilere eleştirel düşünme ve okuma becerisinin kazandırılabilmesi için başta eğitimcinin bu becerilere sahip olması gerekir. Eğitimci eleştirel okuma için öğrencilere rol model olmalıdır. Eğitimci dersten önce eleştirel okuma için gerekli hazırlıkları yapmalıdır. Eğitimci eleştirel okumaya uygun metin seçmeli ve etkili stratejilerle öğrenciyi yön vermelidir. Eleştirel okuma sadece ders kitapları ile yapılmaz. Derste ders kitaplarının yanında gazete, dergi, makale, broşür, reklam metinleri, bilgi ve öyküleyici metinler gibi materyaller de kullanılıp, ders zenginleştirilip desteklenebilir. Her metin eleştirel okuma için uygun değildir. Eğitimci metin seçerken metnin içerik ve konusundan çok daha fazlasını göz önünde bulundurmalıdır. Seçilen metin eleştirel okumanın çalışma alanlarıyla örtüşmelidir. Metin, bu alanlardan olan olgu ve görüşleri ayırt etmeye, yanlılıkları belirlemeye, ana düşünceyi destekleyen kanıtları değerlendirmeye ve bakış açılarını değerlendirmeye imkân vermelidir. En azından metin bu sayılanlardan birine imkân vermelidir. Seçilen metin çeşitli iddiaları, düşünceleri ve tartışmaları içererek öğrenciyi hem dilsel hem de bilişsel olarak aktif hale getirip zorlamalıdır. Seçilen metin ders öncesi eğitimci tarafından okunmalı, analiz edilmeli, yorumlanmalı ve değerlendirilmelidir. Önemli noktaları not ederek, derste öğrencileri nasıl destekleyeceğine karar vermelidir. Bunun en iyi yolu da öğrencilere değerlendirme yapmalarını kolaylaştıracak sorular hazırlanmasıdır. Eleştirel okuma sırasında öğrencilerin metin ile ilgili kendilerine birtakım sorular yönelterek metni okumaları eleştirel okuma sürecini kolaylaştırıp, metni daha iyi anlamalarını sağlayacaktır (Aşılıoğlu, 2008; Ateş, 2013; Özensoy, 2011). Van Dijk’ın eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında aşağıdaki soruların sorulması önerilebilir:

- Makro Yapı Çözümlemesi
  1. Metnin ana konusu nedir?
  2. Metnin içeriği hangi konu veya konular etrafında dönmektedir?
  3. Metinde hangi cümle ve sözcükler metnin konusunu yansıtmaktadır?
- Süper Yapı Çözümlemesi
  1. Metindeki ana olay ve olaylar nelerdir?
  2. Metnin giriş bölümü hangi bilgileri vermektedir?

3. Metnin gelişme bölümünde ne anlatılmaktadır?
  4. Metnin sonuç bölümünde ne anlatılmaktadır?
  5. Metindeki hangi bilgiler bağlam ve arka plan bilgileri olarak kabul edilebilir?
  6. Metinde tüm tarafların görüşlerine yer verildi mi?
  7. Metinde yazarın kişisel yorumu ve değerlendirmelerini kapsayan cümleler mevcut mu?
  8. Olayların veya anlatılanların diziliş sırası geleneksel metin yapısına uyuyor mu? Uymuyorsa olayların sırası neden böyledir?
- Mikro Yapı Çözümlemesi
    1. Metin esasen ne anlatılmaktadır?
    2. Metinde anlatılanlar tutarlı mı?
    3. Yazar metinde hangi cümle yapılarını ve şekillerini kullanmıştır? Yazarın bu cümle yapı ve şekillerini seçmesinde özel bir amaç var mıdır?
    4. Yazarın metindeki üslubu nasıldır?
    5. Yazar anlatımını etkili kılmak ve okuyucuyu etkilemek için hangi tekniklere ve ifadelere başvurmuştur?
  - Sosyobilişsel Çözümleme
    1. Yazarın ideolojisi nedir?
    2. Yazar metni hangi amaç ve hizmet doğrultusunda meydana getirmiştir?
    3. Yazarın okuyucuyu yönlendirmek ve etkilemek amacı var mı? Varsa bunu hangi yollara başvurarak gerçekleştirmeye çalışmıştır?
    4. Yazar metni taraflı bir şekilde mi yazmıştır?
  - Sosyal Bağlam Çözümlemesi
    1. Yazarın ideolojisinin oluşumunda hangi faktörler rol oynamış olabilir?
    2. Metindeki söylemlerin geçmişte yaşanan olaylar ile ilgisi var mıdır?
    3. Geçmişte veya yakın zamanda yaşanan toplumsal, siyasal vb. olaylar metindeki söylemlerin oluşumunu nasıl etkilenmiştir?
    4. Metindeki söylemler başka okuyucuların ne şekilde düşüncelerine etki edebilir?

Eleştirel okuma yapılırken, okuma hızının çok hızlı olmaması ve metnin birden fazla okunması okuyucu için daha faydalıdır. Metni tekrar okuma, öğrenciye metnin ana hatlarını ve ayrıntılarını görmeyi sağlar. Ayrıca tekrar okumayla birlikte, varsa metindeki çelişki ve tutarsızlıkların belirlenmesi kolaylaşır. Eleştirel okuma için bireyin bilgi birikimi oldukça önemlidir. Okunan metin ile ilgili bilgi sahibi olmadan eleştirel okuma yapmak daha zordur (Aşılıoğlu, 2008).

Bild Gazetesi Haberinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Bild gazetesinin Türkiye’de 24 Haziran 2018 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimini konu edinen ve incelenmek üzere seçilmiş 23.06.2018 tarihli ve yazarı belirtilmemiş “Wie fair spielt Präsident Erdogan” başlıklı haberi, metinsel, sosyo-bilişsel ve sosyal bağlam olmak üzere 3 farklı açıdan incelenecektir. Böylece van Dijk’in üç boyuttan oluşan söylem çözümleme modeli habere uygulanmış olacaktır.

Metin Çözümlemesi

Haber metin çözümlemesi bağlamında makro yapı, süper yapı ve mikro yapı açısından incelenecektir.

Makro Yapı Çözümlemesi

Üst Başlık: “Türken wählen am Sonntag.” (Türkler pazar günü seçime gidiyor)

Başlık: “Wie fair spielt Präsident Erdoğan? “ (Cumhurbaşkanı Erdoğan ne kadar adil oynuyor?)

Alt Başlıklar: “Wahlgesezt geändert (Seçim yasası değiştirildi), Zehntausende Syrer eingebürgert (Onbinlerce Suriyeli vatandaşlığa geçirildi), Wahlbeobachter an Einreise gehindert (Seçim gözlemcilerinin ülkeye girişi engellendi).”

Makro yapı çözümlemesinde haberde bakılması gereken en temel unsurların haberde yer alan başlıklar olduğu söylenebilir. Haberde yer alan başlıklar haber metninde iki ana konuyu ortaya çıkarmaktadır. Haber metninin öne çıkan bu iki ana konusu “Türkiye’de seçim olduğu” ve “Türkiye’de yapılacak seçimin şaibeli olacağı” şeklinde ifade edilebilir.

Süper Yapı Çözümlemesi

Süper yapı çözümlemesi için haberin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde yer alan bilgiler incelenecektir.

Giriş:

“Nach dem Verfassungsreferendum vom April 2017 musste die türkische Regierung harte Kritik einstecken. Internationale Wahlbeobachter sahen die Opposition im Wahlkampf benachteiligt. Sie kritisierten, die Bevölkerung sei nicht ausreichend informiert worden und bemängelten Unregelmäßigkeiten im Wahlablauf. Die Opposition erhob Manipulationsvorwürfe.”

“Und die Wahlen am Sonntag? Die türkische Regierung versichert, dass sie fair ablaufen werden. Kritiker bezweifeln das. Spielt Recep Tayyip Erdogan doch mit gezinkten Karten?”

Girişte özet niteliğinde arka plan bilgilerine yer verilmiştir. Burada Türk hükümetinin sert eleştirilere maruz kaldığı, Türk halkının yeterince bilgilendirilmediği, muhalefetin seçimde dezavantajlı taraf olarak görüldüğü ve muhalefetin seçimde manipülasyon olduğu iddiasında bulunduğu, seçim gözlemcilerinin seçimin adil bir şekilde gerçekleşeceğinden şüphe duydukları gibi ifadelere yer verilmiştir. Verilen bilgilerin seçimdeki manipülasyon iddiasını desteklemeye yönelik olduğu söylenebilir.

Gelişme:

“Erst im Mai hatte der UN-Hochkommissar für Menschenrechte, Said Raad al-Hussein, bemängelt, dass in einem Umfeld, in dem von der Regierungslinie abweichende Meinungen hart bestraft würden, „glaubwürdige“ Wahlen „schwer vorstellbar“ seien.”

“Unter anderem sollen Stimmzettel, die zuvor als ungültig eingestuft wurden, nun zählen – etwa dann, wenn der Stempel der Wahlkommission auf Kuverts und Stimmzetteln fehlt. Kritiker sagen, dass damit eine wichtige Schutzvorkehrung gegen Wahlbetrug weggefallen sei.”

Gelişme bölümü büyük oranda arka plan bilgilerinden meydana gelmektedir. Yukarıda seçilen haber kesitleri, haberin gelişme bölümünde yazar tarafından koyu renkle yazılarak dikkatin onlara kayması istenmiştir. Bu kesitler bazı kaynakların Türkiye’deki seçimlerin adil olmayacağı görüşlerini içermektedir. Ancak ikinci cümlede geçen “Kritiker sagen/Eleştirmenler... söylüyorlar” ifadesinde kaynak veya kaynaklar net bir şekilde belirtilememiştir. Yazarın, bu bölümde başka ve belki de hayali kaynaklardan yararlanmaya çalışması, yazarın seçimin adil olmayacağı iddiasına dayanak göstermeye veya hayali kaynakların arkasına sığınarak kendi düşüncesini üstü kapalı şekilde aktarmaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç:

“Die Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (OSZE) und die Parlamentarische Versammlung des Europarates entsendet eine kleinere Zahl internationaler Wahlbeobachter in die Türkei.”

“Dem Linken-Bundestagsabgeordneten Andrej Hunko und dem schwedischen Parlamentarier Amin Jabar verweigerte die Regierung in Ankara die Einreise als OSZE-Wahlbeobachter.”

Sonuç bölümünde Avrupa’dan Türkiye’ye daha az sayıda seçim gözlemcisi gönderileceği belirtilmektedir. Haberin sonunda koyu harflerle Almanya ve İsveç’ten gözlemcilerin Ankara hükümeti tarafından engellendiğine yer verilmiştir.

Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa haberin şematik yapısı, arka plan bilgileri ile şekillendirilmiştir. Bild’in bu haberi tipik gazete haber şeması olan özet, ana olay, arka plan bilgileri, bağlam ve sonuç şeklinde bir yapıya çok fazla sahip değildir. Açık bir kişisel yoruma rastlanmamıştır. Ancak tüm kaynaklar haber yazarının kendi ideolojik görüşünü destekleyecek şekilde seçilmiştir. Selahattin Demirtaş’ın tutuklu olduğuna dikkat çekilirken, arka plan bilgisi olarak terör örgütü PKK’nın propagandasını yapmaktan suçlandığı bilgisine yer verilmemiştir. Bunun dışında seçim sürecinde taraflar arasında çıkan çatışmalarda özellikle yaralanan Ak Parti seçmenlerine yaralanan HDP seçmenleri kadar yer verilmemiş ve bu konu hakkında detaylara girilmemiştir. Haber şeması giriş gelişme ve sonuç olarak Türkiye’deki seçimin adil olmayacağını kanıtlamaya yöneliktir.

Mikro Yapı Çözümlemesi

Mikro yapı çözümlemesi bağlamında haber metni anlam, sözdizimi, biçem ve retorik unsurlar açısından incelenecektir.

Anlam

Anlamsal bir analiz yapılacak olursa öncelikle gazete haberinin arka plan bilgilerine, verilen ayrıntılara ve haberdeki ön varsayımlara bakılması gerekmektedir.

Arka plan: “Anfang des Jahres wurde auf Vorschlag von Erdogans AKP das Wahlgesetz geändert...”, “In den letzten Monaten lies Erdogan Zehntausende geflüchteten Syrer einbürgern.”

Ayrıntılar: “Bei der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalt TRT bekam Erdogan 181 Stunden und acht Minuten Sendezeit, Muharrem Ince (CHP) 15 Stunden, Meral Aksener (IYI Parti) drei Stunden und 38 Minuten und Selahattin Demirtas (HDP) 32 Minuten.”

“Nicht nur die HDP wurde zum Ziel: Im Mai griffen Unbekannte zudem einen Wahlkampfstand der oppositionellen İyi-Partei mit Messern und Schlagstöcken an, nach Parteiangaben wurden fünf Anhänger verletzt.”

Ön varsayımlar: “Vermutet wird, dass sie Geflohenen Erdogan bei der Wahl ihre Dankbarkeit zeigen werden.”

Bu haberin yukarıdaki arka plan bilgisine bakıldığında seçim öncesi iktidar partinin seçim yasasını değiştirdiğine dikkat çekilmektedir. Bunu belirtirken de “Erdoğan’ın AKP’si” şeklinde bir tabir kullanılmıştır. Burada özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan’a vurgu yapılmaktadır. Ayrıntılar bölümünde ise Türkiye’deki siyasilerin televizyonda kaç saat ve kaç dakika demeç verdikleri gibi ince ayrıntılara değinilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan yine en başta yazılarak, en uzun süre demeçler verenin o olduğuna dikkat çekilmiştir. Ön varsayımlara bakıldığında da Suriyelilerin Türk vatandaşı yapıldığı ve seçimde buna karşılık olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan’a oy verecekleri öne sürülmüştür. “Vermutet wird (tahmin ediliyor)” ifadesi net bir kaynak değildir. Gazetecinin okuyucuya vermek istediği mesaj, Türkiye’deki

iktidar partisi Ak Parti'nin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçimi kazanmak için bir süredir adil olmayan girişimlerde bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Sözdizimi:

Sözdizimsel inceleme söz konusu olduğunda öncelikle cümle yapılarını incelemek gerekmektedir. Cümle yapıları içerisinde bir takım ideolojik amaçlar yer alabilir.

Etken/Edilgen Cümleler: “Anfang des Jahres wurde auf Vorschlag von Erdogans AKP das Wahlgesetz geändert.”, “In den letzten Monaten lies Erdogan Zehntausende geflüchteten Syrer einbürgern.”

Tutarlılık+ Bağdaşıklık+ Bağlaşıklık: “Unter anderem sollen Stimmzettel, die zuvor als ungültig eingestuft wurden, nun zählen – etwa dann, wenn der Stempel der Wahlkommission auf Kuverts und Stimmzetteln fehlt. Kritiker sagen, dass damit eine wichtige Schutzvorkehrung gegen Wahlbetrug weggefallen sei”.

Bilindiği üzere edilgen çatılı cümlelerde özne değil, öznenin gerçekleştirdiği eylem önemlidir. Haber yazarı “Yılın başında Erdoğan'ın AKP'sinin önerisiyle seçim yasası değiştirildi.” diyerek özneyi özellikle belirtmiştir. Çünkü yazar okuyucuya yapılan eylem kadar, onu yapanın da önemli olduğu mesajını vermeye çalışmaktadır. Yazar için bu olayda özne en az olay kadar önemlidir. Yazar “Erdoğan'ın AKP'si” diyerek Ak Parti'den çok Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. İkinci cümlede ise yazar “Geçen aylarda Erdoğan on binlerce mülteci Suriyeliye vatandaşlık vermiştir.” şeklinde bir etken cümle yapısı kullanmıştır. Yine bu cümlede de esas vurguyu Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yapmaktadır. Çünkü “On binlerce Suriyeli vatandaş yapılmıştır.” demek yerine etken cümle kullanarak özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın vatandaş yaptığını belirtmiştir. Özetle Cumhurbaşkanı Erdoğan söz konusu olduğunda yazar etken cümle kullanmakta, edilgen cümle kullandığında ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı özellikle belirtmektedir. Bu da yine yazarın hedefinde özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın olduğunu göstermektedir.

Tutarlılık söz konusu olduğunda öncelikle yan cümleler, bağlaçlar ve benzeri yapılar bakmak gereklidir. Tablodaki örnek cümleye bakıldığında bir cümlenin içerisinde birçok bağlayıcı ve açıklayıcı yapı kullanmıştır. Örneğin cümlenin başında diğer şeylerin yanı sıra anlamında “unter anderem” zarfı, “die zuvor als ungültig eingestuft wurden” ilgi yan tümcecigi, “nun” zaman zarfı, “wenn” koşul cümlesi “dass” ki bağlacı kullanılmıştır. Bu dilbilgisel yapılar rastgele kullanılmamıştır. Yazar kendi düşüncesini doğru şekilde iletebilmek için tutarlı, bağdaşık ve bağlaşık cümleler kurabilmelidir. Bu yazar da kendi düşüncelerini istediği şekilde aktarabilmek için ideolojisi ile tutarlı, bağdaşık ve bağlaşık cümleler kurmuştur. Bahsi geçen dilbilgisel unsurların anlamları ve işlevleri yorumlanırsa “unter anderem” zarfını yazar okuyucuya “sadece bu değil daha çok şey var” mesajı vermek için kullanmıştır. İlgi yan tümcecigini ise özellikle geçmişte farklı olan bir durumun artık değiştiğini özellikle vurgulamak için kullanmıştır. Yani önceden sayılmayan oy pusulaları artık bu seçimde sayılacak, esas olarak önceden sayılmadıklarına vurgu yapmaktadır. Yazarın nun (şimdi) zaman zarfını kullanmasının amacı da geçmiş ve şimdi arasında yaşanan değişikliklere vurgu yapmak istemesidir. Wenn (eğer) bağlacı da gelecekte meydana gelecek eyleme vurgu yapmaktadır.

Biçem:

Metnin biçem açısından incelenmesinde, yazarın sözcük seçimlerine bakılacaktır.

“Ein Großteil der Medien in der Türkei stehen unter direkter oder indirekter Kontrolle der Regierung und geben der Opposition wenig Raum.”

„... glaubwürdige“ Wahlen „schwer vorstellbar“ seien.”

“Nicht nur die HDP wurde zum Ziel:...”

“Spielt Recep Tayyip Erdogan doch mit gezinkten Karten?”
“Wie fair spielt Präsident Erdogan?”

Haber metninde geçen “Türkiye'deki medyanın çoğu, doğrudan veya dolaylı olarak hükümetin kontrolü altındadır ve medyada muhalefete çok az yer verilmektedir” ifadeleri eleştireldir. İkinci örnek cümle kesiti “inandırıcı seçim hayal etmek zor” ifadesinde hayal etmek zor özellikle vurgulanmak için tırnak içinde yazılmıştır. Üçüncü kesit ise “Hedef sadece HDP değil” HDP’yi mağdur göstermeye çalışan bir üsluptur. Son iki örnek cümle ise soru cümlesidir. Birinci cümle “Recep Tayyip Erdoğan hileli kartlarla mı oynuyor?” ikinci soru cümlesi “Başkan Erdoğan ne kadar adil oynuyor?” okuyucunun kafasında soru işaretleri oluşturabilecek niteliktedir. Yazar burada şüpheli bir üslup kullanmıştır.

Retorik

Metinde kullanılan metaforlar, abartmalar ve rakamsal veriler daha önceden de bahsedildiği gibi cümleleri daha etkileyici hale getirerek okuyucu üzerinde daha fazla tesir yaratmak için kullanılabilir.

“Spielt Recep Tayyip Erdogan doch mit gezinkten Karten?”
“Die pro-kurdische Oppositionspartei HDP hat seit Ende April mehr als hundert Behinderungen im Wahlkampf registriert.”
“Mehr als 200 HDP-Anhänger seien festgenommen worden.”
“...rund 30 000 Syrer könnten am Sonntag ihre Stimme abgeben.”

Birinci örnek cümle “Erdoğan hileli kartlarla mı oynuyor?” metafor içermektedir. Metaforlar ilgi çeken ifadelerdir. Bu cümledeki “hileli kartlarla oynamak” bir metafor örneğidir. Metaforlar dışında haber metninde abartılı ifadeler de yer verilmiştir. Örneğin “Kürt yanlısı muhalefet partisi HDP, Nisan sonundan bu yana yüzden fazla engelle maruz kaldı.” Bu cümledeki “yüzden fazla engel” abartılı bir ifade olarak kabul edilebilir. Abartılı ifadelerin yanında metnin birçok yerinde rakamsal veri kullanımına da rastlanmaktadır. Örneğin “200’den fazla HDP destekçisi tutuklandı.” cümlesi “HDP’li destekçiler tutuklandı.” şeklinde de aktarılabilir. Ancak yazar “200’den fazla” ifadesini kullanarak cümleyi daha etkileyici bir biçime sokmak istemiştir. Son örnek cümle ise “... yaklaşık 30,000 Suriyeli pazar günü oy kullanabilir.” cümlesidir. Yine cümleyi daha etkili bir şekilde aktarmak için rakamsal veri kullanıldığı görülmektedir.

Sosyobilisşel Çözümleme

Sosyobilisşel çözümleme ile “Wie fair spielt Erdoğan?” başlıklı haberi yapan yazarın ideolojisi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Tematik inceleme ile haberin genel konusu Türkiye’de seçim ve seçimde hileli davranışlar olarak belirlemiştir. Yazar daha okuyucu haberi okumaya başlamadan Türkiye’de seçim usulsüzlükleri olacağını ve Erdoğan’ın bununla çok yakından ilgisi olduğu düşüncesini okuyucuya zaten “Erdoğan ne kadar adil oynuyor?” başlığı ile empoze etmektedir. Haberde geçmişte yaşanan olaylara sürekli yer verilmesi ve yazarın kendi düşüncesine sahip kaynakların görüşlerine yer vererek haberi oluşturması, kendi ideolojik düşüncelerine dayanak göstermeye çalışmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Yazar Ak Parti ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan bahsederken eleştirel ve olumsuz bir üslup kullanmaktadır. Tüm bunlar yazarın ideolojik olarak Türkiye’deki iktidar partisini desteklemediği ve en başta Cumhurbaşkanı Erdoğan karşıtı olduğunu göstermektedir. Yazarın Türkiye’deki seçimleri Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın kazanmasını istemediği söylenebilir. Yazar açık açık söylemese de muhalefet partilerinden HDP’yi desteklediği anlaşılmaktadır. Bu fikre haberinde en çok HDP’den bahsetmesi ve sürekli HDP’yi mağdur göstermesi dayanak olarak gösterilebilir. Yazarın bununla “ben mağdurun yanındayım” mesajı vermek istiyor olabilir.

Sosyal Bağlam Çözümlemesi

Sosyal bağlam çözümlemesi ile haber söyleminin oluşumunda toplumsal ve sosyal olayların rolü ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu yüzden geçmişte olan toplumsal ve sosyal olaylara bakılacaktır. Sosyal bağlam analizinin en önemli noktalarından birisi de daha önce bahsedildiği gibi metinler arası analiz yapılmasıdır. Bu yüzden Bild gazetesinin önceki birkaç haberi kısaca incelenecektir. İlk olarak Julia Göb'ün 07.06.2018 tarihli "Erdogan ist ein Diktator" (Erdoğan bir diktatördür) haberine bakılırsa, yazarın hedefinde Cumhurbaşkanı Erdoğan bulunmaktadır. Ayrıca haberin başlığı oldukça olumsuz bir üslup içermektedir. Yazar haberinde Almanya'daki Türklerin Türkiye'deki seçimler için oy kullanacağını ve Almanya'daki Türklerin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı desteklediğini aktarmaktadır. Yazar bu durumdan hoşnut olmadığını hissettirmektedir. 02/05/ 2017 tarihli "Können wir in ERDOĞANistan noch Urlaub machen? (Hala ERDOĞANistanda tatil yapabilir miyiz?)" adlı yazarı belirtilmemiş haberde benzer şekilde Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında olumsuz aktarım yapılmıştır. Haber özetlenirse yazar Türkiye'deki anayasa referandumunu Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kazandığını ve böylece gücünün arttığını aktarmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın güç kazandığı düşüncesini ise yazar Türkiye'nin otokrasiye doğru gittiği ve tek adam tarafından yönetileceği şeklinde yorumlamıştır. Geçmişte Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında yazılmış bu olumsuz haberler, çözümleme için seçilen haberin söylemlerinin oluşumunda etkili olmuş olabilir. Bunun dışında Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili olumsuz söylemlerin oluşumunda 2016 yılında başlayıp 2017 yılında zirve yapan Almanya-Türkiye siyasi krizi büyük bir rol oynamış olabilir. Bu siyasi krize Almanya'nı sözde Ermeni soykırımı tasarısını kabul etmesi, İncirlik ve Böhmermann krizi, Almanya hükümetinin Türk hükümetinin Almanya'da gerçekleştireceği referandum etkinliklerini iptal etmesi, Alman hükümetine Nazi benzetmesi yapılması, Türkiye'deki bazı Alman vatandaşlarını tutuklanması gibi örnekler verilebilir

Sonuç

Yabancı dil ve dil öğretimi alanında her öğrencinin sahip olması gereken bir beceri olarak nitelendirilen eleştirel okuma, sıradan okuma etkinliklerinin ötesine geçerek, okuma etkinliğine sorgulama, yorumlama, çözümleme, değerlendirme yapma ve karar verme gibi üst bilişsel süreçleri dahil etmektedir. Eleştirel okumanın genel anlamda özellikleri bilinse de nasıl öğretileceği üzerine bir görüş birliği ve kesin bir yöntem bulunmamaktadır. Yapılan çalışmada sosyodilbilim alanına ait eleştirel söylem çözümlemesinin, eleştirel okuma becerilerinin geliştirilmesi için uygun bir yöntem olup olamayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Alman Bild gazetesi haberi üzerinde uygulanan van Dijk eleştirel söylem çözümlemesi ile birlikte hem yabancı dil öğretimi hem de eleştirel okuma ve söylem çözümlemesi bağlamında birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Öncelikle eleştirel söylem bağlamında elde edilmiş bilgiler değerlendirilecek olursa, Bild gazete haberinin makro yapı çözümlemesinde, haberin konusu 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan usulsüzlükler şeklinde belirlenmiştir. Süper yapı çözümlemesi haberin girişinin geleneksel haber yapı şemasına uyduğunu göstermiştir. Gelişme bölümü genel olarak arka plan bilgilerinden ve ayrıntılardan meydana getirilmiştir. Sonuç bölümü de gelişme bölümünde olduğu gibi ayrıntı ve arka plan bilgilerinden meydana getirilmiştir. Bu yüzden tam olarak geleneksel haber yapı şemasına uyduğu söylenemez. Yazar sadece kendi ideolojisini ve düşüncesini destekleyecek kanıtlara yer vermiştir. Bu yüzden yazarın kendi ideolojisi ve düşünce yapısını haberin şematik yapısına yansıttığı söylenebilir. Mikro yapı analiz sonuçlarına göre haberde ön plana çıkarılmaya çalışılan anlam "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçimi kazanmak için seçim öncesi bir takım usulsüz girişimlerde bulunduğu" olarak belirlenmiştir. Sözdizim incelenmesi haber metninde referanslar, tutarlılık, bağdaşıklık ve bağdaşıklık açısından bir sorun olmadığını göstermektedir. Yazar cümleleri kendi ideolojisine uygun olarak seçmiştir. Öne çıkan önemli bir bulgu olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan söz konusu olduğunda yazarın edilgen cümlelerde özellikle özne kullanmayı tercih ettiği söylenebilir. Biçim olarak yazarın haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı eleştirel ve olumsuz bir dil seçtiği gözlemlenmiştir. Retorik olarak ise haber metninde birçok unsur ile karşılaşmıştır. Yazarın bu unsurları kullanması, anlatımını daha dikkat çekici hale getirmeye çalıştığı ve belki de okuyucuyu etkilemeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Haber yazarının ideolojik olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ve

Ak Partiyi desteklemediği açıkça belli olmaktadır. Yazarın kendi ideolojik düşüncelerinin hissedildiği haberde nesnellik ilkesinden uzaklaştığı söylenebilir.

Eleştirel okuma bağlamında ise eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel okumanın geliştirilmesinde etkili bir yöntem olarak kullanılabilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Haber çözümlemeleri, van Dijk'ın üç boyuttan oluşan eleştirel söylem çözümleme modelinin tıpkı eleştirel okumanın gerektirdiği gibi yorumlama, değerlendirme, sorgulama, karar verme ve karşılaştırma yapma gibi süreçlere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Eleştirel söylem çözümlemesinin olaylara çok geniş bir çerçeveden bakma imkânı sağladığı söylenebilir. Ayrıca eleştirel söylem çözümlemesi, gazete haberlerinin yabancı dil öğretimi bağlamında da faydalı bir materyal olarak kullanılabilmesini göstermiştir. Gazete haberleri incelenirken uygulanan mikro yapı analizi, özellikle metindeki yabancı dilin cümle yapıları, yapısal unsurları, cümle şekilleri, sözcüklerin yapısı ve retorik unsurlar ile ilgilendiği için bu yöntem öğrencilerin dilbilgisi yeteneklerinin de pekişmesine yardımcı olabilir. Metin ile derinlemesine çalışıldığı için öğrenciler belli bir bağlam içerisinde kullanılmış yeni sözcükleri öğrenerek kelime dağarcıklarını geliştirebilirler. Eleştirel söylem çözümlemesi aslında sadece eleştirel okuma, değil aynı zamanda, yazma ve konuşma gibi diğer önemli becerilerin geliştirilmesi için de kullanılabilir. Yazma becerisi için öğrencilerden eleştirel söylem çözümlemesi sonrası değerlendirme ve yorumlarını yazmaları istenebilir. Konuşma becerisi için de küçük münazara grupları oluşturularak konu hakkında sözel tartışmaları istenebilir. Böylece yabancı dil öğretiminde birden fazla becerinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir. Eleştirel okumanın geliştirilmesi için, eleştirel söylem çözümlemesi farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. Örneğin aynı haber iki farklı gazetede veya iki farklı ülkenin gazetelerinde incelenerek eleştirel düşünce boyutu artırılabilir. Bunun dışında eleştirel söylem çözümlemesi gazete dışındaki materyaller üzerinde uygulanmaya çalışılabilir.

Kaynakça

- Amoussou, F. & Allagbe, A. A. (2018). Principles, theories and approaches to critical discourse analysis. *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 6(1), 11-18. <https://www.arcjournals.org/pdfs/ijSELL/v6-i1/2.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Aşlıoğlu, B. (2008). Bilişsel öğrenmeler için okumanın önemi ve onu geliştirme yolları. *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 1-11. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgfd/issue/47959/606781> adresinden erişilmiştir.
- Ateş, S. (2013). Eleştirel okuma ve bir beceri olarak öğretimi. *Turkish Journal of Education*, 2(3), 40-49. <http://dergipark.gov.tr/turje/issue/17341/181063> adresinden erişilmiştir.
- Doyuran, L. (2018). Medyatik bir çalışma alanı olarak eleştirel söylem çözümlemesi (Televizyon dizileri örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 301-323. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/516394> adresinden erişilmiştir.
- Erbaş, H. (t.y.). *Ders 12: Söylem analizi/Araştırma-nitel araştırma* [PowerPoint slaytları]. <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=5124#section-12> adresinden erişilmiştir.
- Fridolini, F. (2015). Critical discourse analysis on United States foreign policy towards Indonesia through the President Barack Obama's speech using three levels of text analysis: Macro structure, superstructure, and micro structure. *Prosiding Seminar Hasil Penelitian Semester Ganjil 3* (1). <http://repository.unsada.ac.id/962/> adresinden erişilmiştir.
- Göb, J. (2018, Haziran 07). Erdogan ist ein Diktator. *Bild*. https://m.bild.de/regional/koeln/recep-tayyip-erdogan/tuerken-verraten-wen-sie-gewaehlt-haben55938254.bildMobile.html###wt_ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F&wt_t=1611520267511 adresinden erişilmiştir.
- Hof, S. D. V. H. (2019). “Gökyüzüne çıkış: Öncülerden eleştirel söylem yaklaşımları ve özgün çözümler” üzerine bir değerlendirme. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi Etkileşim*, (3), 210-213. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/711045> adresinden erişilmiştir.
- Karadüz, A. (2010). Dil becerileri ve eleştirel düşünme. *Turkish Studies*, 5(3), 1566-1593. <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/79199/makaleler/5/3/arastirmax-dil-becerileri-elestirel-dusunme.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Kasırğa, R. H. (2017). *Türk dili ve edebiyatında yeni yaklaşımlar: Eleştirel okuma yöntemleri ve metin çözümleme*. I. International Black Sea Conference on Language and Language Education konferansında sunulmuş bildiri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun. https://docs.wixstatic.com/ugd/_ba512c_d96846ea21da427a9da246e3098f8365.pdf?index=true adresinden erişilmiştir.

- Komaruddin, A. (2014). *A critical discourse analysis on meaning levels in Hillary Diane Rodham Clinton's speech about women*. <http://etheses.uin-malang.ac.id/8592/1/10320067.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Können wir in Erdoganistan noch Urlaub machen? (2017, Mayıs 02). *Bild*. https://m.bild.de/politik/ausland/tuerkei/wer-will-nach-erdoganstian-51509664.bildMobile.html###wt_ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F&wt_t=1611520716127 adresinden erişilmiştir.
- Numertayasa, I. W. (2017). Application of critical discourse analysis (CDA). Methods to improve the ability of students understand descriptive text. *Journal Of Education Technology*, 1(1), 56-60. <https://ejournal.undiksha.ac.id/index.php/JET/article/view/10085> adresinden erişilmiştir.
- Nurfadilah, A. (2017). *A critical discourse analysis of Teun Van Dijk on the Jakarta Post's editorials "New year in Singkil" and "Banning hate speech"*. <http://repository.uinjkt.ac.id/dspace/bitstream/123456789/35088/2/ARINI%20NURFADILAH-FAH.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Özensoy, U. A. (2011). Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersinin eleştirel düşünce becerisine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 13-25. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/160781> adresinden erişilmiştir.
- Özüdoğru, M. (2016). *Eleştirel söylemden eleştirel okumaya*. Ankara: Anı.
- Rianto, E. R., Ermanto, E., & Juita, N. (2018, Aralık). The structure of the news headlines with education theme on padang ekspres newspaper in 2015 by using Van Dijk Model. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Eğitim Konferansı'nda (ICLLE 2018) sunulmuş bildiri. Atlantis Press.
- Sözen, E. (2017). *Söylem: Belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Profil Kitap.
- Syukri, M., Nur, A. M. & Karunia, A. K. (2020, Mayıs). Analysis of law discourse through van Dijk model approach. 1. Borobudur Uluslararası Beşeri Bilimler, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (BIS-HESS 2019) sunulmuş bildiri, Atlantis Press.
- Van Dijk, T. A. (1977). Semantic macro structures and knowledge frames in discourse comprehension. M. A. Just & P. A. Carpenter (Yay. haz.), *Cognitive process in comprehension* içinde (ss. 3-31). Psychology: New York- London.
- Van Dijk, T. A. (1980). *Macrostructures: An interdisciplinary study of global structures in discourse interaction and cognition*. Lawrence Erlbaum Associates: New Jersey.
- Van Dijk, T. A. (1985). Structures of news in the press, T. A. Van Dijk (Yay. haz.), *Discourse and communication* içinde (ss. 69-93). Almanya: De Gruyter.
- Van Dijk, T.A. (1989). Social cognition and discourse. H. Giles & R.P. Robinson (Yay. haz.), *Handbook of social psychology and language* içinde (ss.163-183). Chichester: Wiley.
- Van Dijk, T. A. (1993). The interdisciplinary Study of news as discourse. K. B. Jensen & N. W. Jankowski (Yay. haz.), *A hand book of qualitative methodologies for mass communication research* içinde (ss.108-120). Londra: Routledge.
- Van Dijk, T. A. (2009). *Society and discourse. How social contexts influence text and talk*. İngiltere: Cambridge University Press.
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. D. Tannen, H. E. Hamilton & D. Schiffrin (Yay. haz.), *The handbook of discourse analysis* içinde (ss. 466-487). Birleşik Krallık: Wiley Blackwell.
- Wie fair spielt Präsident Erdogan? (2018, Haziran 23). *Bild*. https://m.bild.de/politik/ausland/tuerkei/tuerkei-wahl-wie-fair-spielt-erdogan-56096946.bildMobile.html###wt_ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F&wt_t=1611519485691 adresinden erişilmiştir.
- Wodak, R. (2013). Editors introduction. R. Wodak (Yay. haz.), *Critical discourse analysis volume 1: Concepts, history, theory* içinde (ss. xix-1). Londra: Sage.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2009). Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology. *Methods of critical discourse analysis*, 2, 1-33. https://www.researchgate.net/publication/265678850_Critical_Discourse_Analysis_History_Agenda_Theory_and_Methodology_1 adresinden erişilmiştir.
- Yardım, G. & Doğruel, H. (2019). Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında haber metinlerinin incelenmesi: Pippa Bacca cinayeti örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 137-148. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/631695> adresinden erişilmiştir.
- Yetim, M., & Erdağ, R. (2018). Uluslararası ilişkilerde eleştirel söylem analizi: Revizyonist söylemin gelişimi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 79-100. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/471998> adresinden erişilmiştir.